

AKKOMMODATIONSSTRATEGIER I INTERSKANDINAVISK KOMMUNIKATION

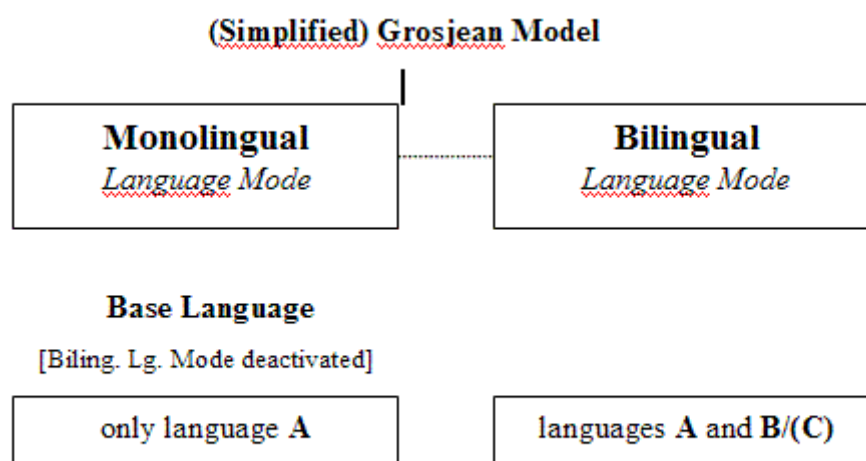
Af Kurt Braunmüller (Universität Hamburg)

Indledning

I mit bidrag vil jeg give et overblik over forskellige gensidige *tilpasningsstrategier*, som anvendes i interskandinavisk kommunikation, og dokumentere disse strategier med eksempler fra et forskningsprojekt om “Semikommunikation og receptiv flersprogethed i Skandinavien i dag“, som foregår på Universitetet i Hamborg inden for et større projekt om forskellige aspekter af flersprogethed.¹

Modeller for sproglig akkommodation og flersprogethed

I 1999 beskrev François Grosjean den mono- og bilingvale modus hos flersprogede ud fra følgende model (en forenklet udgave ses i figur 1):

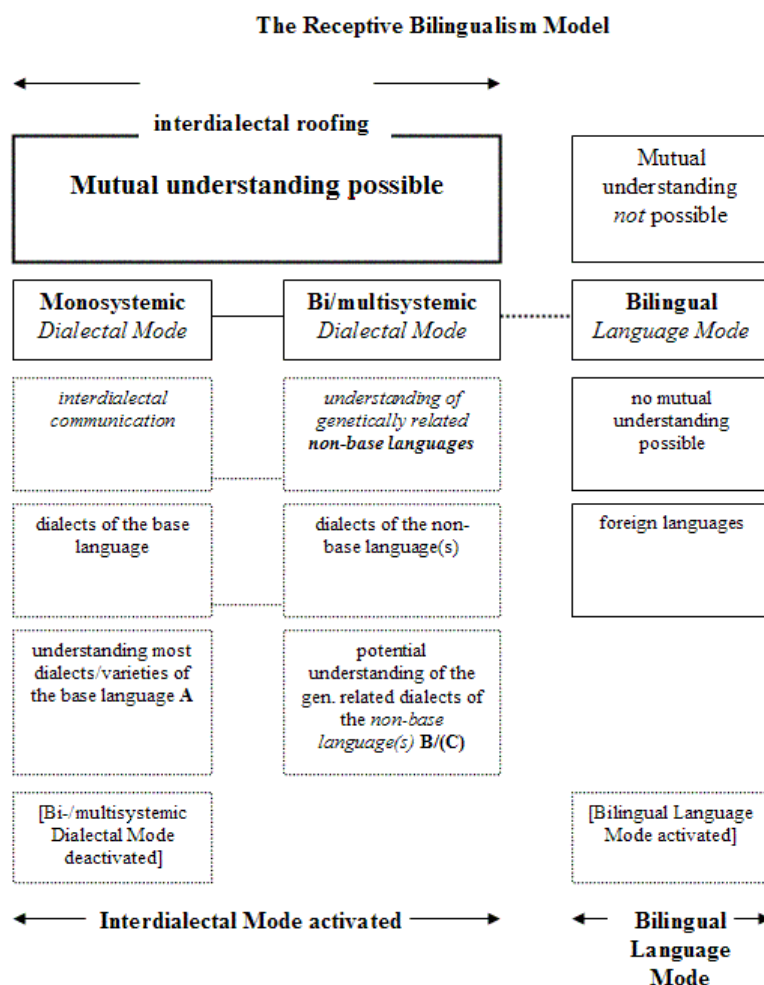

figur 1

Denne model viser, hvordan Grosjean har tænkt sig, at tosprogethed fungerer, hvis

adressaten er én- eller flersproget. I den énsprogede modus spiller den bilingvale viden om det eller de andre sprog, man behersker, stort set *ikke* nogen rolle og forbliver deaktiveret.

I interskandinavisk kommunikation er selve kommunikationsprocessen baseret på interdialektal kommunikation, selvom der er tale om såkaldte *Ausbausprachen* (jf. Kloss 1978: 25), altså nationalt selvstændige, men gensidigt forståelige sprog.

figur 2

Min teori beskriver derimod den interskandinaviske kommunikation som et spændingsforhold mellem den monosystemiske dialektale modus og den bi- eller multisystemiske

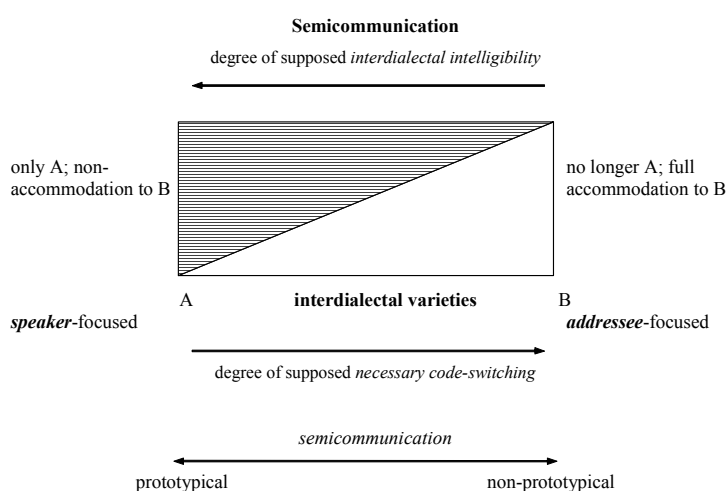
¹ Forskningsprojektet er del af Sonderforschungsbereich 538 "Mehrsprachigkeit" ved Universitetet i Hamburg og er finansieret af Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). Jeg takker mine medarbejdere er Warter, Franziska Watzke og Ludger Zeevaert for deres arbejde på projektet og Rasmus Widell for teknisk hjælp.

dialektale modus, sådan som det fremgår af figur 2 (jf. Braunmüller 2002a, med modifikationer):

Den centrale idé, er at man ikke bliver rigtig tosproget i interskandinavisk kommunikation, men at man udnytter det faktum, at også ikke-‘base language dialects’ kan forstås, når den bi- eller multidialektale modus er aktiveret. Men denne model forklarer stort set kun den mentale repræsentation af flersprogetheden eller, rettere sagt, multidialektaliteten i interskandinavisk kommunikation.

Jeg vil derfor nu forklare, hvordan selve semikommunikationsprocessen fungerer med hensyn til akkommodationsstrategier. I denne forbindelse kan jeg f.eks. henvise til min publikation „Semicommunication and accommodation” (Braunmüller 2002b; om termen ‘semikommunikation’ jf. Haugen 1966 og Börestam Uhlmann 1997).

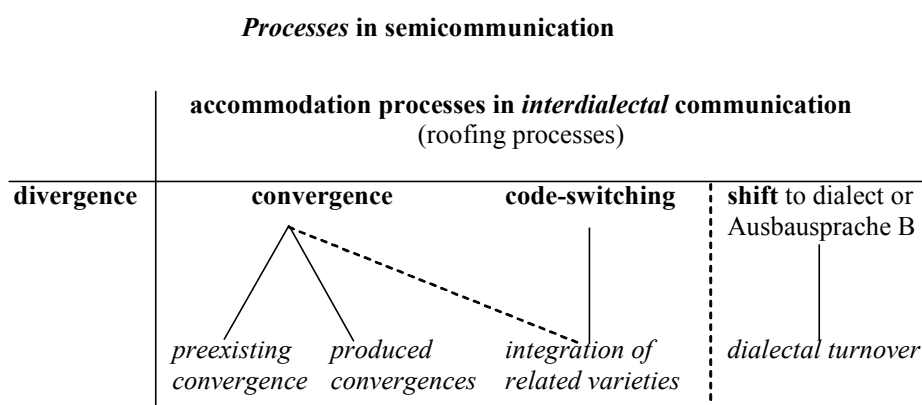
Semikommunikation er, som figur 3 viser, en form for kommunikation mellem to poler: på den ene side kan man lade være med at tilpasse sig adressatens varietet, specielt når man tror, at ens egen dialekt bliver tilstrækkelig godt forstået, som den *er* (positioneret ved pol A). På den anden side kan det være nødvendigt at komme adressaten i møde. I dette tilfælde akkommoderer man i retning af samtalepartneren. Vil man gøre en ekstra indsats, og behersker man i et vist omfang målsproget aktivt, kan man være ‘kommunikativ venlig’ og bruge ord og faste udtryk samt lydlige tilpasninger til målsproget (tilnærme sig pol B). Med andre ord findes der et kontinuum mellem den taler-fokuserede måde (ved pol A) og den mere lytter-fokuserede måde (pol B), hvorpå man kommunikerer.

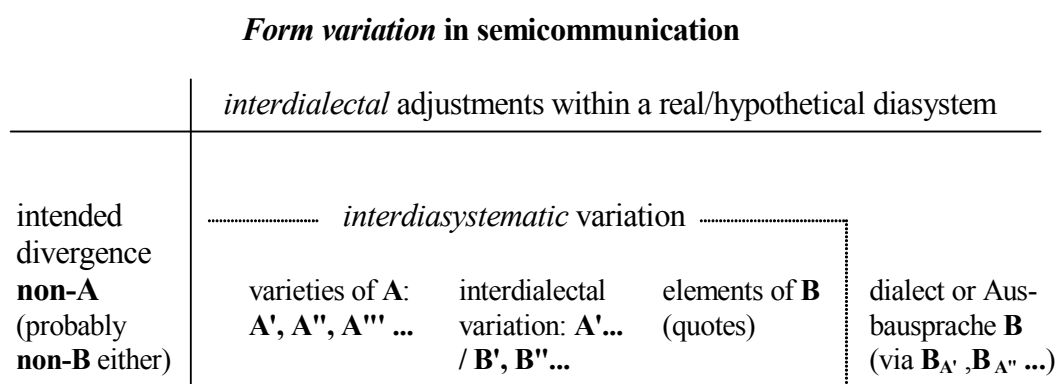
figur 3

De næste to figurer (figur 4 a/b) på denne side viser, hvilke processer og former for sproglig variation der er tale om (diagrammerne er fra Braunmüller 2002b). Man skal lægge mærke til, at akkommodation ikke udelukkende har med tilpasning eller konvergens at gøre, men at der kan også være tale om divergens, altså at man vil skille sig fra adressatens eller lytterens måde at tale på. Langtidstilpasning vil, før eller senere, føre til sprogskift, med sikkerhed dog til hyppigere og sprogligt kompetente kodeskift (se figur 4a).

Figur 4b, som giver et overblik over den formelle side, gør det forhåbentlig klart, at interskandinavisk semikommunikation især har med brug af varieteterne og interdialektal variation at gøre. Overgangen fra det ene til det andet nært beslægtede diasystem er glidende og sker ofte ubevidst, idet man bruger blandingsdialekter hhv. sprogblandinger (når der er tale om Ausbausprachen).

figur 4a

figur 4b

Eksempler på sproglig akkommodation i interskandinaviske samtaler

Vores projektmateriale består indtil videre af ca. 150 digitale indspilninger på md-disketter, som mine medarbejdere har optaget på de internordiske NUAS-konferenser (møder mellem folk fra universitetsforvaltninger i Norden) i løbet af de sidste tre år.

De følgende eksempler viser forskellige former for akkommodationsstrategier, og herunder de særlige *reparationsstrategier*:²

Eksempel 1

‘Self-repairs’: *intralingvalt* skift af term

Nm ((6s)) Hvis du æ har jobbet kort tid på institusjonen, bare vært sentralt, ikke vært

ute på fakultetet eller æ **institutt**, eller .. ja, **institusjon** som man .. sier i Sverige og Fin... Så er det jo ikke bra.

Sf Nej. ((1s)) Det krävs en förståelse av verksamheten. [...]

Dette eksempel indeholder endog sproginterne forandringer: Norsk *institutt* og *institusjon* betyder ikke helt det samme, men det sidste svarer i formen bedre til den svenske term *institution* og bliver derfor sikkert bedre forstået af den svenske samtalepartner.

Eksempel 2

Rettelser: *interlingvale* omformuleringer

Sf1 [...] planeringen.

Sf2 Ska vi hämta **fika** eller äh.. ska vi .. gå iväg en stund och **fika**?

Sf3 ((4s)) Vi kan väl hämta **fika**. (Och ta).

Sf2 Ja. Ja De sa halv fem. Ska vi chansa

Sf2 på att (det är färdigt) och så fortsätter vi (när vi kommer tillbaka)?

Dm ((3s)) Ja, s / ja så henter vi

.. **kaffen** og **driker** den her. Ja, ja, ja. Det lyder fornuftigt. [...]

Sf2 Ja. Ja.

Eksempel 2 belyser tværsproglige forandringer: svensk *fika*, nærmest et slangudtryk, men alligevel ret populært i Sverige, bliver, som dialogforløbet viser, slet ikke forstået

² De transkriberede dokumenter gengives her i en meget *reduceret form* og ikke i den originale version som dialogpartitur, fordi den vil have taget for meget plads.

Forklaring: N = nordmand, S = svensker, D = dansker, m = mand og f = kvindelig, 1, 2, 3 ... = forskellige personer med samme køn og nationalitet. ((6s)) betyder ‘6 sekunders pause’, “.....” betyder tøven (længde afhængig af antallet af “.”), “xxx/” = selvfølgelig, “<D, N, S>” angiver kodeskift til hhv. dansk, norsk og svensk.

af de andre deltagere i samtalen. Først når en dansk deltager har fundet ud af sammenhængen mellem *fika* og *drikke kaffe* eller *holde kaffepause*, råber flere med det samme: “ja, ja!”. I modsætning til dette eksempel, bliver *fika* i eksempel 3 først ytret i form af en formodning, “<S Fi/>?”.

Eksempel 3

Bede om bekræftelse / kodeskift til adressatens sprog

Sf	[...] Hinner vi hämta lite kaffe tror ni?		
Df		.. Skal vi hente kaffe ? Ja, hvad er det, det	
Sf		Fika.	Fika.
Sm		Fika.	
Df	hedder på svensk? ... <S Fi/>?		Hvad betyder det?
Sf	Det är ett slang/	slangord för	kaffera
Sm	Paus.	<D Pause>	.. kaffe o/
	ka/ kaka och		
Df	Pause?	Nå?	
Sm	kaffe.	Kaffe och kaka	Det är “fika”
	 Kaffe och		
Df	Det betyder kaffe og [kage]? [<i>ler</i>]		
Nf			
	Ja.		
Sm	bullar.		Kaffe och <D
	wienerbröd>.		
Df	Det må være sært, specielt svensk. Det kender jeg ikke.		

I eksempel 4 ses en anden form for interlingval gentagelse eller omformulering, oven i købet på tre sprog, *rolig – morsomt – sjovt*.

Eksempel 4

Gentagelser

Sf	[....] Så la jag in ett lösenord till henne som var .. [roligt]. [<i>ler</i>]	Roligt. (Ja, det var
Nf		Morsomt.
Df		Hva/ Hvad? Jaja. Jaja. Sjovt!
Sf	svårt.) Och hon blev jättearg på mig. För att/ [...]	

Eksempel 5 er en såkaldt *self-repair*: Den danske deltager omformulerer udtrykket *uddannede*, fordi hun åbenbart har kunnet fastslå, at den svenske adressat ikke har forstået, hvad dette ord betyder. Derfor ‘switcher’ hun nu kort over til svensk og omformulerer sin ytring, hvor hun derimod denne gang bruger udtrykket *utbildning*.

Eksempel 5

‘Self-repair’: omformuleringer og kodeskift

Df [...] ((1s)) Men det er vi ikke **uddannede** .. til synes jeg. Det ha/ det

Sf Vad sa du? Nej
nej.

Df har vi/ det er vi ikke/ vi har ingen <**S utbildning**> i eh .. i det .. at være eh

Df .. marketingsleder, at eh være informations eh .. –medarbejder [...]

Eksempel 6a

‘Self-repair’: kodeskift til adressatens sprog

Nf [...] en fem ti år ()

Df Nej. Men det er/ det er jo den der .. **sovepuden**/

Df <**S kudden**> for .. alle forskere.

Eksempel 6b

‘Self-repair’: kodeskift til adressatens sprog

Df Hvor langt er vi med anvendelsen af IT? .. Det er jo **et** <**S f/ fråga**> eller eh

Df **spørgsmål** til alle institutterne, eller

Nf Men det betyr jo at [...]

Eksemplerne 6a/b skulle dokumentere, at reparationer med umiddelbar code-switching også er mulige (jf. dansk *sovepuden* > svensk *kudden* (6a) og svensk *fråga* > dansk *spørgsmål* (6b)).

De næste uddrag af vores materiale (eksempel 7 og 8) viser en anden mulighed, nemlig en *omformulering*, hvor samtalepartneren bygger sit svar på selve omformulering og fortsætter med dette ord som en slags ekko.

Eksempel 7

Omformuleringer (med ekkoord)

Dm Nej. Ja, altså eh/ altså vi får en bevilling/ vi får en

Sm [...] dag. Ni **hyr** dem idag, eller? .. Eller de...

Dm bevilling til Vi **låner** dem.

Sm Ni får **låna** dem. Det finns en/ det finns [...]

Df Ja. Ja. Ja.

Eksempel 8

Omformuleringer (uden ekkoord)

Sf ((5s)) Som man/ sådana här små .. **roliga** fö/ eller .. **konstiga** företeelser som ..

Eksempel 9

Sammenbrud i kommunikationen: bede om mere information

Dm

Hm.

Sm men ... Och det är en tio/ tio poäng helt och hållet, alltså.

Nm

|| **Hvor/ hvor/**

hvor Nm **mye er ti poeng i vårs ... verds(system)?**

Sm

Vi har ti veckor. En fjärdedel. [...]

I eksempel 9 kan man se, at den ene af deltagerne i diskursen må spørge: "Hvor mye er ..?". Nordmanden har åbenbart ikke forstået indholdet af budskabet, fordi *poäng* på svensk her betyder noget andet end *poeng* på norsk. Det norske akademiske vurderings-system fungerer anderledes end det svenske.

Eksempel 10

Sammenbrud i kommunikationen: emneskift

Dm Så/ så/ bliver vi mere/ mere frie eh .. og/ og dermed også mere .. private, kan man **Dm**sige, mere relaterede til det private ..

Sm

|| Ha/ har vi samma princip att vi/ att vi ääh **Sm**

äh pratar i äh intäkter och kostnader, är det någon som har/ äh använder kassaprinzip?

Det sidste eksempel i materialet viser klart gennem emneskiftet, at den svenske deltager ikke har forstået, hvad hans danske kollega har sagt; han begynder derfor at tale om noget helt andet.

Konklusion

Alene disse eksempler viser, at *semikommunikation* er et meget komplekst fænomen:

Hvis man ikke akkommoderer til adressatens sprog, viser man indirekte, at man enten (a) befinder sig i en dominant position og ikke synes, at der er behov for nogen som helst form for tilpasning, eller (b) at man går ud fra, at nabosproget er en slags dialekt af ens eget modersmål og at det derfor er overflødigt at tilpasse sig den andens varietet. I ganske få tilfælde (c) kan der også være tale om, at samtalepartnerne er vant til at kommunikere på denne måde, fordi de har tilstrækkelig stor erfaring med receptiv og dermed asymmetrisk, interdialektal kommunikation.

Hvis man akkommoderer meget, viser man, (a) at man er villig og i stand til mere eller mindre at gå over til adressatens varietet (i hvert fald på det leksikalske plan), fordi

man har et aktivt kendskab til nabosproget. Desuden vil man (b) vise sig ‘venlig’ og kooperativ, for enten at efterlade et godt indtryk eller for at være taktisk og dermed forhøje chancerne for at sætte sine argumenter igennem. Hvis man (c) er flyttet til et nordisk naboland, har man – i hvert fald på længere sigt – næsten ikke nogen anden mulighed end at akkommodere, specielt med henblik på ordforrådet, medmindre man tror – som mange svenskere gør – at ens eget sprog har mere prestige eller lyder pænere end naboens varietet.

Men der findes mange veje midt imellem disse to poler. I vores materiale findes der, forbavsende nok, eksempler på, at selv *forkert akkommoderede former* bliver brugt og godkendt som tegn på at komme samtalepartneren i møde: Man prøver forskellige strategier og genveje for at blive forstået bedre. Risikoen for at gøre sig latterlig består kun, hvis der er intolerante talere af ens eget sprog til stede, som synes, at man gør sig til grin ved at opføre sig sprogligt på denne uidiomatiske måde (jf. Braunmüller 2002b: 17-20).³ Men hvis man er alene med sit sprog i en interskandinavisk gruppe, vil man ikke møde negative reaktioner; tværtimod. De fleste vil sikkert være taknemmelige for, at man tager hensyn til dem og tilpasser sit sprog; også med henblik på ordforrådet.

Et basalt problem i alle former for kommunikation er spørgsmålet, om man virkelig bliver forstået. Dette gælder i endnu højere grad i forbindelse med interdialektal kommunikation – og det kan være svært at påvise, at kommunikationen er brudt sammen. Emneskift, spørgsmål eller *påfaldende* tavshed kan ganske vist være tegn på, at man ikke har forstået hinanden, dog kan tavshed ikke generelt tolkes som fejlslagen kommunikation. Man kan f.eks. også udtrykke sin ligegyldighed over for et tema eller vise at man ikke ønsker at tale med samtalepartneren i det hele taget.

Interessant er det, at der i diskursen er tilknyttet to forskellige typer reparationsstrategier (‘repairs’): (a) Folk uden praksis eller optræning i interskandinavisk kommunikation kan kun komme med omformuleringer (eller synonyme) på deres eget sprog; helt enkelt, fordi de ikke behersker en anden skandinavisk varietet ud over sit modersmål – bortset fra et lingua franca som engelsk. (b) Folk med større interskandinavisk erfaring kan derimod aktivt bidrage til en bedre forståelse, idet de anvender en partiel code-switching, f.eks. i form af citatord eller brug af ekkoord.

Det er hermed eksemplificeret, at code-switching ikke er direkte knyttet til fuld tosprogethed, men også kan forekomme i interdialektal kommunikation. Code-switching i *interlingval* kommunikation har med talerens interesse og færdigheder at gøre, idet man vælger det sprog, man som kommunikant finder bedst egnet i en bilingval situation. Code-switching og akkommodation i *interdialektal* kommunikation virker præcis omvendt: taleren vælger den varietet eller de akkommoderede former, han eller hun mener vil blive forstået bedst af adressaten eller lytteren – og dermed finder mest effektiv i situationen (jf. Braunmüller 2002b: 20f.).

Litteratur

- Braunmüller, Kurt. 1990: 'Sprachkonflikte als Sprachnormenkonflikte (am Beispiel der interskandinavischen Semikommunikation)'. I: *Language attitudes and language conflict – Spracheinstellungen und Sprachkonflikte* (Peter H. Nelde, red.). Bonn: Dümmler, 29-39.
- Braunmüller, Kurt. 2002a: 'Variation in receptive bilingualism: what is received and what is not received?'. I: *EuroCom. Mehrsprachiges Europa durch Interkomprehension in Sprachfamilien. (...)* (Gerhard Kischel, red.). Hagen/W.: Fernuniversität, 226-237.
- Braunmüller, Kurt. 2002b: 'Semicommunication and accommodation: observations from the linguistic situation in Scandinavia.' I: *International journal of applied linguistics* 12, 1-23.
- Börestam Uhlmann, Ulla. 1997: 'Utblick för inblick – några aspekter på grannspråkskommunikation i teori och praktik.' I: *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* 3, 239-254.
- Grosjean, François. 1999: 'The bilingual's language modes.' I: *One mind, two languages. Bilingual language processing* (J. Nicol, red.). Oxford: Blackwell 2001, 1-22.
- Haugen, Einar. 1966: 'Semicommunication: the language gap in Scandinavia.' I: *Sociolinguistic inquiry* 36, 259-275.
- Kloss, Heinz. 1978: *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*. 2. udgave. Düsseldorf: Schwann (Sprache der Gegenwart, IdS 37).
- Nordenstam, Kerstin. 1979: *Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen*. Göteborg: Universitetet (Nordistica Gothoburgensia 11).

³ En af vores observationspersoner sagde i en efterfølgende samtale, at han tror, at de andre [danskere] sikkert syntes, at det blandingssprog, han talte, var en slags cirkussprog (jf. allerede Braunmüller 1990).